

De lotgevallen van de familie

HOOGVELD

te ELST in de Over-Betuwe tussen 1685 en 1945

Deel I

1685 - 1795

De lotgevallen van de familie

HOOGVELD

te ELST in de Over-Betuwe tussen 1685 en 1945

Deel I
1685 - 1795

© 2016: Frits Hoogveld
Redactie: Renate Hoogveld-Diks
Lay-out: Coen Hoogveld
Uitgever: Schrijverij Mooi Mens
Druk: Tipoprint
ISBN/EAN: 978-94-90352-40-0
NUR: 681

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

INLEIDING	9
DE NALATENSCHAP VAN ERNTJE CORNELISSEN	11
UIT HET LAND VAN KLEVE	18
DE BOUWHOF “DE LANGE WOERD”	22
DE LANDMAN	26
DE KLAP MET DE BIERKAN	29
DE VLUCHT VAN DE “PAEP”	32
DE ERFENIS VAN ANNEKE FRANCKEN	37
DE BEGRAFENIS VAN GEURT DE HAERT	39
DE BOERDERIJ “DE AGNIETENHOF”	42
RUZIE OM EEN ERFENIS	47
EEN LAKENS PAK	51
EEN BOEDELSCHIEDING	54
VECHTPARTIJ OP DE PRAETS EN IN DE PARCKSE ALLEE	56
EEN KLOPPARTIJ IN EEN HERBERG AAN DE KARBRUG	62
DE TOL BIJ DE “SEVENBRUGGEN”	64
DE TOLGAARDERS	73
“DE SEVENBRUGGEN”	78
HET TOLHUIS	86
DE GRIFDIJK	90
DE DRONKEN VOERMAN	92
DR. WILBRENNICK	96
HET TOLHUIS EN DE WEG TOT 1945	97
ARNOLD DE TOLGAARDER	99
DE KINDEREN VAN ARNOLD DE TOLGAARDER	103

DE TABAK VAN WILLEM	105
DE LIST VAN WILLEM	110
DE LEVERANTIE AAN DE TABAKSWAAG	112
DE BEKENTENIS	114
EEN FATALE WENDING	117
DE AANKLACHT EN DE EIS	119
DE VERDEDIGING	120
EEN BIERBROUWERIJ IN ELST	124
EEN EENVOUDIG GETIMMERTE IN AAM	129
DE AMBTMAN VERDWIJNT DOOR DE ACHTERDEUR	133
DE NIEUWE TIJD	136

Inleiding

In dit boek wordt de geschiedenis van de familie Hoogveld geschetst, gedurende de laatste drie eeuwen dat de leden ervan in het dorp Elst hebben gewoond. Het is geen buitengewone familie, de meeste van de beschreven personen behoorden tot de middenklasse, maar zij bleven lang op één plaats en veel van wat zij ondernamen of wat hen overkwam vond zijn neerslag in de archieven van deze streek.

Door dit te beschrijven tegen de achtergrond van plaats en tijd is een interessant verhaal tot stand gekomen waarin de hoofdrollen zijn weggelegd voor gewone mensen.

Jan Jansen Hooghvelt duikt in 1685 met zijn broer Anthonius voor het eerst op in de archieven van Elst. Zij zijn de stamvaders van bijna alle Hoogvelds die in Nederland voorkomen. Wij beperken ons in hoofdzaak tot de afstammelingen van hen die langere tijd in deze streek gewoond hebben.

Frits Hoogveld

De nalatenschap van Erntje Cornelissen

Op 7 september 1694 zat een gezelschap landlieden aan een lange tafel achter in de Grote Kerk van Elst. Tegenover hen zat Huijbert van Geijn, de scholtus.

Het was marktdag en door de openstaande kerkdeur hoorde men het rumoer van de markt, het gehinnik van een paard en het doffe ge-loei van de koeien die stonden vastgebonden aan de kerkmuur. Huijbert van Geijn hield op marktdagen zitting in de functie van notaris.

Jan Jansen Hoogveld, een van de aanwezigen, was sinds enige tijd weduwnaar van Erntje Cornelissen. Omdat hij opnieuw ging trouwen, was van Geijn gevraagd een boedelscheiding op te stellen tussen hem en zijn stiefkinderen uit een vorig huwelijk van zijn overleden vrouw Erntje Cornelissen. Met een regelmatig en puntig handschrift had hij kort en duidelijk de verdeling van de roerende en onroerende bezittingen van Erntje opgeschreven. Het ging voornamelijk om een tweetal hofsteden in Elst gelegen.

Erntje, zijn overleden vrouw, had een veelbewogen leven achter de rug. Haar eerste man, Wessel Thonissen, was pachter van “de Lange Woerd,” een grote boerderij in het buurschap Rijkerswoerd, gelegen ten noorden van Elst op enkele kilometers afstand van de stad Arnhem.

Zij had overstromingen overleefd, een steeds terugkerende plaag in de Betuwe en lange koude winters meegemaakt, die in die tijd eerder regel dan uitzondering waren, met strenge vorst van november tot april. De veepest had hun veestapel enkele malen gedecimeerd. Ook had ze muizenjaren gehad waarbij de plaag zo groot was dat als je

met een stallamp in het donker over een akker scheen, het licht als miljoenen speldenpuntjes reflecteerde in even zovele muizenogen. Zij had de Franse troepen in de zomer van het Rampjaar 1672 voorbij zien galopperen om Arnhem te veroveren, dat zich al na korte tijd had overgegeven. In Arnhem kwam het Franse leger toen tot stilstand, het stootte niet door naar het rijke westen, want de Fransen bleven in Arnhem, Nijmegen en het tussenliggende gebied hangen. De Betuwe werd twee jaar lang bezet gebied waarin werd geroofd en geplunderd. De inkwartiering van het vijandelijk leger had van de boeren een zware tol geëist. De oogsten werden gestolen, karren en paarden gevorderd. De soldaten stookten de leuningen op van de vele bruggen over de sloten en weteringen, de luiken van de huizen en het houtwerk van de schuren. Als dat hout op was, kaptten zij bomen en hagen en trachtten ze zich met het groene hout te verwarmen gedurende de strenge winters. Hun paarden vertraptten de velden en wat er van de oogst was overgebleven. Waarschijnlijk in die oorlogsjaren is haar eerste echtge-

41 Gezicht op Elst

De Grift

De trekvaart de Grift, komende van Arnhem, rechts de zanddijk en links de kleidijk en 'de Eshof', rechts de grote kerk en op de achtergrond een van de vele houten bruggen over de Grift.

noot gestorven en bleef zij voor de eerste keer als weduwe achter. In 1675 trouwde zij opnieuw, haar tweede man heette Willem Joosten en was afkomstig uit Zetten.

Hij nam de pacht van de boerderij over en trok met twee kleine kinderen uit een eerder huwelijk van hem bij haar in. Vier jaar later kwam ook deze Willem, de tweede echtgenoot te overlijden. De meeste kinderen met namen zoals Gertien, Wessel, Evertje, Neeltje, Stijntje,

Beeltje en Knilles, om er maar een paar te noemen, waren getrouwd en hadden intussen het ouderlijk huis verlaten. Met Arien Hendricxen, die met haar dochter Hilleken was getrouwd, bleef Erntje gezamenlijk pachter van de boerderij “de Lange Woerd”.

In de grote kerk van Elst waren de twee partijen tegenover Huijbert van Geijn het misschien niet over alles eens geweest, zoveel maken de nog komende gebeurtenissen wel duidelijk, maar over de grote lijnen zoals de scholtus ze had opgeschreven, bestond overeenstemming en iedereen tekende. Eerst Jan Hoogveld, dan de kinderen Thonissen, daarna twee getuigen, buren die waren meegekomen en zodadelijk zonder twijfel in de naastgelegen herberg de Trompetter zouden worden getraakteerd.

Jan had dezelfde leeftijd als de kinderen Thonissen, hij was met hun moeder getrouwd in 1686. Erntje was waarschijnlijk tussen de 50 en 55 jaar oud toen zij voor de derde maal trouwde, met Jan Hoogveld, *jonkman*, dat wil zeggen vrijgezel, hij was misschien 30 jaar oud en afkomstig uit Groessen in het land van Kleef.

De reden waarom Erntje op die leeftijd nog een keer trouwde met een veel jongere man ligt voor de hand: de behoefte aan extra zekerheid van een verzorgde oude dag.

Het leven was riskant, men schaatste op aanzienlijk dunner ijs dan wij. Zoals wij gezien hebben waren de tijden onzeker, mensen stierven als vliegen. Haar inwonende dochter en schoonzoon kon ook nog van

alles overkomen, zoals ook nog zal blijken. Misschien was het voor haar onmogelijk om op een andere wijze aan een flinke arbeidskracht te komen. Misschien ook had zij contant geld nodig, want Jan kwam niet met lege handen. Hij bracht 700,00 gulden mee, een aardig bedrag in de tijd dat een boerenknecht ongeveer 80,00 gulden per jaar verdiende.

De reden waarom Jan met haar trouwde is duidelijk, romantische liefde is het niet geweest, die speelde toch al een zeer kleine rol in het boerenmilieu van deze tijd. Ook haar bezittingen waren het niet, zij had twee huizen in het dorp, het mooiste huis was met drie morgen grond verhuurd aan de schout, het andere was een hofstede die aan twee vrijgezellen was verpacht. Haar kinderen uit het eerste huwelijk zouden deze bezittingen erven. De panden waren overigens met een hypotheek belast. Jan was onder huwelijkse voorwaarden met haar getrouwd, en met de 700,00 gulden die hij had meegebracht werden hypotheek afgelost.

Nee, de echte reden was het pachtcontract. Door met haar te trouwen kon hij haar pachtcontract overnemen en daarvoor was zij verzekerd van een verzorgde oude dag. Hij kon zich als zelfstandige boer vestigen, weliswaar met een medepachter: stiefschoonzoon Arien, maar het was een grote boerderij en je wist trouwens nooit hoe het nog lopen kon.

In de boedelscheiding was in hoofdzaak geregeld dat de kinderen Thonissen het onroerend goed kregen en Jan het geld dat hij bij zijn huwelijk had ingebracht. De overeenkomst besluit met de woorden:

700,00 gulden hebben de samentlijcke erfgenaemen aan Hooghvelt voorn(oem)t. voldaan en betaelt, sulcx attestere mits desen Huijb. van Geijn, scholtus van Elst.

Het hele gezelschap ondertekende deze *magescheid* en verliet de koele kerk en kwam meteen terecht in de drukte en het lawaai van de

markt. De najaarsmarkt in september was van oudsher drukbezocht en er werd veel handel gedaan. Veehandelaren, boeren, knechten en meiden vormden in de brede Dorpsstraat een bonte menigte, niet alleen rond de aangeboden dieren maar ook rond de kramen met koopwaar, zoals stoelen en krukken uit Kuilenburg, manden uit Maas en Waal, Keulse potten en aardewerk uit Duitsland en vaten, gereedschap en touw.

Kaart van de Grift en de Griftdijk van Elst naar Arnhem

1. Boerderij 'de Lange Woerd'
2. Boerderij 'de Laar'
3. De hofstede 'de Lage Woerd'
4. de Tol bij de Zevenbruggen
5. Boerderij 'de Agnietenhof'

Het gezelschap moest uitwijken om een paard doorgang te verlenen dat gemonsterd werd. In stap en draf moet het paard laten zien dat het over correcte en ruime gangen beschikt. De handelaar knalt met de zweep en rammelt met een tabaksdoos met kiezelstenen om het paard extra aan te vuren. Het paard gooit de staart erop en snurkt met ruime en verheven passen de weg uit. De Betuwe is al sinds mensenheugenis beroemd om zijn goede paarden. Het gezelschap had moeite om een plaats te vinden aan een van de lange tafels te midden van het onderhand luidruchtige marktvolk, maar uiteindelijk lukte dat en bestelden zij enkele kannen bier. Jan keek uit op de Griftdijk met daarachter de Grift: de trekvaart die al bijna honderd jaar geleden gegraven was om Nijmegen en Arnhem een betere verbinding te geven.

Aan de andere kant door de open deur: de kerkmuur rond het kerkhof met de paarden aan de ringen en daarboven de Elster toren die al eeuwen oud was en de rest van het dorpsbeeld met zijn lage boerderijen volkomen beheerste.

Uiteraard is een boedelscheiding met de bijbehorende afrekening een niet alledaagse gebeurtenis en een reden om de nodige alcohol te nuttigen. Jan mocht niet ontevreden zijn: aan zijn overleden vrouw had hij te danken dat hij medepachter was van een grote boerderij, zijn financiële zaken waren geregeld, hij had zijn geld terug ontvangen en over een maand zou hij voor de tweede keer trouwen, met Anneke Franken, een jong meisje, ook uit de buurschap Rijkerswoerd.

In de middag zal hij het paard, dat hij bij de herberg op stal had gezet, weer gezadeld hebben en naar huis gereden zijn.

Als je de Griftdijk volgde in de richting van Arnhem, kon je de trekschuit passeren, voortgetrokken door het jaagpaard. Met mooi weer zag je dan de passagiers op het dek een lange Goudse pijp roken. Aan de overkant lag het blatenhuisje half in de dijk gegraven, vroeger

hadden daar de melaatsen gewoond. Zij werden uit het dorp zelf geweerd maar woonden meestal aan een invalsweg waar zij de passanten om een aalmoes konden vragen. Dan bij de kruising van de Grift en de Linge, de wetering die van oost naar west door de Betuwe stroomt, stond het Tolhuis.

De Tol bij de Zevenbruggen speelt nog een grote rol in dit verhaal. Jan moest vlak bij de Tol vier bruggen passeren, de laatste over de Grift en dan volgde hij de Kerkstraat en na ongeveer een kilometer lag zijn boerderij “de Lange Woerd” in Rijkerswoerd, een buurschap bestaande uit een dozijn boerderijen, hofsteden en een kapel, gelegen aan een karrenspoor dat liep van Elst naar het stadje Huissen.